

به نام خدا

گزارش میزگرد تخصصی زبان‌شناسی و علوم شناختی

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران - ۲۲ مهر ۱۳۹۳

نادیا حاجی‌عزیزی

میزگرد تخصصی زبان‌شناسی و علوم شناختی، در روز سه‌شنبه ۲۲ مهر ۱۳۹۳ در تالار سخن پژوهشگاه برگزار شد. در این میزگرد، خانم دکتر شهین نعمت‌زاده، عضو هیئت علمی دانشگاه الزهرا (س)؛ آقای دکتر کامبیز بدیع، عضو هیئت علمی پژوهشگاه ارتباطات و فناوری اطلاعات؛ آقای دکتر مسعود قیومی، دکتری کامپیوتر با گرایش زبان‌شناسی رایانه‌ای، خانم دکتر ملوک‌السادات حسینی بهشتی و آقای دکتر مهدی سمایی از اعضای هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران شرکت داشتند.

در ابتدا، خانم دکتر بهشتی رئیس میزگرد، درباره مفهوم زبان‌شناسی رایانشی و علوم شناختی و اهمیت آن توضیح داد.

نخستین سخنران، خانم دکتر نعمت‌زاده، درباره جایگاه زبان‌شناسی در علوم شناختی مطالب خود را ارائه کرد. وی در ابتدا به دو جریان حاکم بر علم، یعنی تخصصی شدن علم و پیدایش میان رشته‌ای‌ها اشاره نمود که اولی به گسترش عمودی علم و دومی به گسترش افقی علم منجر می‌شود. سپس از دیدگاه «الن» رشته‌هایی که به مطالعه زبان می‌پردازند به این ترتیب معرفی شدند: زبان‌شناسی، روانشناسی زبان، فلسفه، و زبان‌شناسی رایانشی. در ابتدا تصور بر این بود که همکاری این چهار رشته یک رؤیا است اما اکنون، تحقق این رؤیا با ظهور علوم شناختی میسر است. علوم شناختی نیز دارای رشته‌های سازنده‌ای مانند فلسفه، عصب‌شناسی، روانشناسی، و زبان‌شناسی و علوم رایانه‌ای است که البته می‌تواند محدود به این رشته‌ها هم نباشد. مهم‌ترین دلایل ورود زبان‌شناسی در علوم شناختی به شرح زیر عنوان شد:

- ۱- چامسکی و نظریه‌های وی
- ۲- شماری از نظریه‌های زبان‌شناسی
- ۳- علما و فلاسفه زبان‌گرا
- ۴- میان‌رشته‌ای‌های زبان‌شناسی
- ۵- خدمات زبان‌شناسی به رشته‌های سازنده
- ۶- خدمات رشته‌های سازنده به زبان‌شناسی

دکتر «نعمت‌زاده» در ادامه به توضیح هر یک از دلایل بالا پرداخت. برای پرداختن به اهمیت و جایگاه چامسکی، به برخی از نظریه‌ها و آثار وی مانند کتاب زبان و ذهن، کتاب دانش زبان و همچنین طرح مفاهیمی مانند توانش زبانی، زبان درون سر، شم زبانی، و خلاقیت زبانی اشاره شد. پدیداری برخی نظریه‌های زبان‌شناسی که گاهی مخالف چامسکی بودند، و ظهور فلاسفه‌ای که به زبان‌شناسی علاقه‌مند بودند مانند جری فودور، جورج میلر و ژان پیاز، همچنین درباره خدمات زبان‌شناسی که به روان‌شناسی، فلسفه و علوم رایانه کرد و در برابر آن خدماتی که رشته‌های دیگر به زبان‌شناسی کرده‌اند مانند فلسفه، در حوزه معنی‌شناسی منطقی، روان‌شناسی در حوزه زبان و

حافظه، عصب‌شناسی، در حوزه تحلیل‌های اف.ا.آر.آی. و علوم رایانه در تأسیس پیکره‌ها و تجربه‌های پیاده‌سازی و نظیر آن‌ها مورد بحث قرار گرفتند. وی سخنان خود را با جمله معروف «هایدگر» به پایان برد: «زبان خانه وجود است».

دومین سخنران، **آقای دکتر بدیع** سخنرانی خود را با موضوع «نقش شاکله‌های مفهومی در تفسیر و خلق ایده/اثر هنری» به شرح زیر ارائه کرد:

پردازش اطلاعات معانی از حوزه رایانشی، موضوع‌های مختلفی را در برمی‌گیرد؛ مانند بازیابی اطلاعات و واقعیات، پاسخ‌دهی به پرسش، استخراج واقعیات و شکل‌یابی احساس و خلق اثر هنری. برخی از سازوکارهای پایه‌ای در پردازش اطلاعات معانی عبارت‌اند از:

- اندر یافت (ادراک) کلی در قبال طبقات مربوط به مفاهیم مستتر در یک متن
- آشکارسازی جریان پیوستگی میان شقوق معانی در یک متن
- تعمیم واقعیات به دست‌آمده از آشکارسازی فوق
- تطابق میان موجودیت‌های مفهومی
- ادغام موجودیت‌های مفهومی با هدف وصول ساختاری پیچیده

دکتر بدیع درباره شاکله‌ها توضیح داد که: شاکله‌ها، پیکره‌های خاصی از حافظه هستند (نهفته در ضمیر) که حاکی از انگمانی مجموعه‌ای از موجودیت‌های مفهومی با بار مفهومی ویژه هستند. شاکله‌ها از این جهت حائز اهمیت هستند که می‌توانند به عنوان مداخله‌گر در فرایندهای استنباطی در ذهن، ایفای نقش نمایند. پیش‌انگاری اصلی ما این است که با تبادل انرژی که میان شاکله از یک سو و شقوق اطلاعات ورودی از سوی دیگر رخ می‌دهد، ذهن این توانایی را خواهد داشت تا در مقابل این اطلاعات واکنش درخور نشان دهد.

دکتر بدیع سپس به مفاهیمی مانند همجوشی اطلاعات معانی و مصداق‌های آن اشاره نمود. وی نتیجه گرفت: «شاکله‌های مفهومی تلاقی‌گاه «روان» و «زبان» در هویت‌بخشی به مقوله خلق ایده/اثر در فراخنای آنچه «خلاقیت/ابداع» به‌طور عام، و «خلاقیت/ابداع هنری» به‌طور خاص می‌نامیم، تلقی می‌شود».

خانم دکتر بهشتی، به عنوان سومین سخنران، به‌طور خلاصه درباره طراحی هستان‌شناسی علوم پایه سخنان خود را ارائه کرد. وی ابتدا به فعالیت‌های ایرانداک در زمینه تولید هستان‌شناسی و اصطلاح‌نامه اشاره کرد. وی در زمینه ایجاد هستان‌شناسی بر مبنای اصطلاح‌نامه توضیحاتی ارائه نمود. اشاره به مراحل طراحی هستی‌شناسی بر اساس متدولوژی «مت‌آنتولوژی»، ساخت واژه‌نامه مجموعه اصطلاحات، یکسان‌سازی مفاهیم (طرح هم‌سان‌ساز)، ساخت رده‌بندی مفاهیم، تعریف روابط میان مفاهیم، فرهنگ‌نامه مفاهیم از دیگر بخش‌های سخنان وی بود. «حسینی بهشتی» در ادامه به اجرای طرح‌هایی در ایرانداک در زمینه گام‌های اجرایی غنی‌سازی هستان‌شناسی اشاره کرد.

دکتر قیومی، در سخنرانی خود با عنوان «پردازش زبان طبیعی و زبان فارسی: نیازها و چالش‌ها»، سخن خود را با تعریفی از پردازش زبان طبیعی شروع کرد و اینکه از ترکیب زبان‌شناسی، علوم رایانه، و روانشناسی حوزه‌ای به نام «روان‌زبان‌شناسی رایانشی» (Computational Psycholinguistics) پدید آمده است. وی حوزه پردازش زبان طبیعی را در این زمینه‌ها کاربردی دانست: غلط‌یاب

املائی و دستوری خودکار، دسته‌بندی متون، ترجمه ماشینی، سیستم پرسش و پاسخ، سیستم‌های گفتگو، بازشناسی گفتار، خلاصه‌نویسی و چکیده‌نویسی، و بازیابی، استخراج اطلاعات، تحلیل احساسات، و بازنویسی دستخط.

«قیومی» در ادامه به فعالیت‌ها و پژوهش‌ها انجام‌شده یا نرم‌افزارهای طراحی‌شده و همچنین چالش‌های هر یک از نظر تحلیل واج‌شناسی، تحلیل متن نوشتاری، تحلیل واژه‌شناسی، تحلیل نحوی در سطح واژه، تحلیل نحوی در سطح جمله، تجزیه معنانشناختی در سطح جمله، تحلیل کلام و تحلیل کاربردشناختی اشاره‌ی نمود.

آقای دکتر سمایی نیز به برخی دیگر از مسائل پردازش زبان اشاره و در حوزه زبان‌شناسی و دستور سخنان خود را ارائه کرد. «سمایی» به اهمیت ارتباط حوزه‌های مرتبط با پردازش زبان اشاره کرد و به دنبال آن فعالیت‌های خود و همکارانش را در زمینه زبان‌شناسی در ایرانداک معرفی نمود. «واژه‌شکن فارسی» و «عدد شکن» نمونه‌هایی از طرح‌های پژوهشی هستند که «دکتر سمایی» در ایرانداک انجام داده است.

دکتر بهشتی به‌عنوان رئیس میزگرد تخصصی، با سپاسگزاری از سخنرانان، زمان برگزاری نشست دوم این میزگرد را در آبان‌ماه سال جاری اعلام کرد. میزگرد با پرسش و پاسخ میان حاضران و شرکت‌کنندگان تا ساعت ۱۶ ادامه یافت.